

Eindexamen geschiedenis havo 2004-I

havovwo.nl

4 Beoordelingsmodel

Antwoorden

Deel-
scores

Nederlanders en hun gezagsdragers 1950-1990: verzuiling, polarisatie en herwonnen consensus

Maximumscore 2

- 1 Uit het antwoord moet blijken dat dit mogelijk was, omdat de leiders van de zuilen de bestuurbaarheid van het land niet in gevaar wilden brengen (en daarom -in onderling overleg- samenwerkten).

Maximumscore 1

- 2 Voorbeeld van een juist antwoord is (één van de volgende):
- Doordat de verzuilde media (in het algemeen) alleen de informatie gekleurd door de mening van de eigen zuil doorgaven (dat versterkte het gevoel dezelfde opvattingen te delen).
  - De verzuilde media als radio, televisie en kranten werden door de elite/leiders van de zuil gebruikt voor het overbrengen van hun ideeën bij hun achterban (waardoor de leden van de zuil dezelfde opvattingen deelden).

Maximumscore 3

- 3 Voorbeeld van een juist antwoord is:
- De handelingsonbekwaamheid van de gehuwde vrouw hield in dat zij in juridisch opzicht als minderjarig werd beschouwd / geen juridische documenten mocht tekenen zonder toestemming van haar man 1
  - Het was algemeen aanvaard dat mannen en vrouwen verschillende rollen hadden in de maatschappij vanuit de gedachte van de 'harmonieuze ongelijkheid' (het aangaan van contracten werd gezien als een taak van de man) 2

Maximumscore 3

- 4 Voorbeeld van een juist antwoord is:
Redenen waarom de vakbonden een politiek van sociale harmonie nastreefden (twee van de volgende):
- De wederopbouw werd belangrijker gevonden dan de looneisen van de arbeider.
  - Door hun opstelling hoopten zij medezeggenschap/sociale wetten voor arbeiders te krijgen.
  - Stakingen werden gezien als een verouderd dwangmiddel.

Reden waarom de politiek van sociale harmonie door veel leden bekritiseerd werd (één van de volgende):

- De lonen bleven te sterk achter bij de economische ontwikkeling/het buitenland.
- Er werd te weinig bereikt op het terrein van medezeggenschap voor de arbeiders.

per juiste reden (er moeten er in totaal drie worden genoemd) 1

Maximumscore 3

- 5 Voorbeeld van een juist antwoord is:
- Het Bisschoppelijk Mandement van 1954 houdt het verbod in van de rooms-katholieke bisschoppen op het lidmaatschap van socialistische partijen / het luisteren naar de VARA / het lezen van socialistische kranten 1
  - De tekenaar vindt dat de bisschoppen teveel ingrijpen in de maatschappelijke verhoudingen Dit laat hij zien door (één van de volgende): 1
  - het RK jongetje dat door de bisschoppen wordt weggesleept uit het spelletje.
  - de andere kinderen die beteuterd kijken.
  - de tekst die luidt: "Hij mag niet meedoen."

Eindexamen geschiedenis havo 2004-I

havovwo.nl

Antwoorden	Deel-scores	
Maximumscore 3		
6 ☐ Voorbeeld van een juist antwoord is: <ul style="list-style-type: none"> • <i>Bij vrijheid</i>: je kunt een fiets pakken wanneer je hem nodig hebt / ze zijn vrij beschikbaar. • <i>Bij gelijkheid</i>: de witte fietsen zijn voor iedereen / ze hebben allemaal dezelfde kleur. • <i>Bij creativiteit</i>: de oplossing van Provo voor de verkeersproblemen in de binnenstad van Amsterdam is nieuw/origineel/inventief.		
per juiste uitleg	<u>1</u>	
Maximumscore 2		
7 ☐ Voorbeeld van een juist antwoord is: <ul style="list-style-type: none"> • De brief is kenmerkend voor de jaren zeventig, omdat juist in de jaren zeventig er sprake is van voortdurende conflicten tussen ouderen en gezagsondermijnende/provocerende jongeren naar aanleiding van de nieuwe jongerencultuur • De brief is niet tijdgebonden te noemen, omdat het gezien kan worden als voorbeeld van een generatiekloof. Kinderen hebben andere ideeën dan / zetten zich af tegen hun ouders; dit is niet typisch voor de jaren zeventig	<u>1</u> <u>1</u>	
Maximumscore 2		
8 ☐ Uit het antwoord moet blijken dat: <ul style="list-style-type: none"> • jongeren door de groei van de welvaart vanaf de jaren zestig meer geld konden besteden aan hun eigen interesses • vooral jongeren zich vanaf de jaren zestig op hun eigen manier wilden uiten, waardoor de media jongeren als nieuwe doelgroep gingen zien	<u>1</u> <u>1</u>	
Maximumscore 3		
9 ☐ Voorbeeld van een juist antwoord is: <ul style="list-style-type: none"> • Uitspraak 1 past bij C (een lid van NVSH), omdat de NVSH streed voor een nieuwe seksuele moraal. De NVSH benadrukte juist dat aspect van haar keuze • Uitspraak 2 past bij A (een lid van het CDA), omdat het CDA vasthield aan het traditionele ideaalbeeld van het gezin. Bewust ongehuwde moeders pasten daar niet in • Uitspraak 3 past bij B (de Dordrechtse Dolle Mina), omdat Dolle Mina streed voor een onafhankelijke positie van de vrouw. Dolle Mina zag Trijntjes stap als een feministische daad	<u>1</u> <u>1</u> <u>1</u>	
<i>Opmerking</i> <i>Ook andere combinaties zijn mogelijk, maar alleen indien er een juiste toelichting wordt gegeven, mogen er scorepunten worden toegekend.</i>		
Maximumscore 2		
10 ☐ Uit het antwoord moet blijken dat: <ul style="list-style-type: none"> • Van Agt de journalisten vijandigheid/vooringenomenheid/een gebrek aan objectiviteit verwijt • Van Agt zich in zijn contacten met de pers beter thuisvoelde in de jaren vijftig, omdat de journalisten zich toen nog beleefd/onderdanig gedroegen/optraden als spreekbuis voor de leiders van de zuil/trouw bleven aan de gezagsdragers	<u>1</u> <u>1</u>	
Maximumscore 2		
11 ☐ Een juiste uitleg bevat één van de volgende elementen: <ul style="list-style-type: none"> • In de jaren tachtig waren politiek en media zo afhankelijk van elkaar geworden, dat intensieve contacten voor zowel politici als voor journalisten noodzakelijk waren. • In de jaren tachtig was een grotere openheid gebruikelijk geworden. • De minister-president kon zich op een persconferentie verdedigen tegen kritiek. • Er kon de minister-president zo geen 'achterkamertjespolitiek' verweten worden. • De burgers/kiezers konden via de media bereikt worden.		

Eindexamen geschiedenis havo 2004-I

havovwo.nl

Antwoorden	Deel-scores
Maximumscore 14	
12 □ Bij de beoordeling van de opdracht dienen de volgende aanwijzingen te worden gevolgd. Eerst volgt voor ieder onderdeel van de opdracht de kern van een juist antwoord, daarna wordt dit, op de volgende pagina, uitgewerkt in <i>een voorbeeld</i> van een juist antwoord.	
Een juist antwoord bevat de volgende elementen:	
<i>A Jongeren in de jaren vijftig</i>	
• Een juist algemeen kenmerk van de gezagsgetrouwe jongeren in de jaren vijftig	<u>1</u>
• een juist voorbeeld van de manier waarop nozems zich in de jaren vijftig afzetten tegen de heersende normen door uiterlijk/kleding/leefstijl	<u>1</u>
• Aangegeven moet worden dat de welvaarts-groei voor jongeren een verruiming van hun budget betekende / de economische ontwikkeling een hogere scholingsgraad mogelijk maakte/jongeren langer naar school gingen	<u>1</u>
<i>B Jongeren in de jaren zestig</i>	
• Een juist actiepunt van Provo	<u>1</u>
• een juist voorbeeld van een (ludieke) actie om dit punt naar voren te brengen	<u>1</u>
• een juiste uitleg van een door Provo op het genoemde punt behaald succes	<u>1</u>
<i>C Jongeren in de jaren zeventig en tachtig</i>	
• Een juist voorbeeld van een kraakactie	<u>1</u>
• Aangegeven moet worden dat door de radicale wijze waarop krakers zich verweerden, zij het gezag van de overheid/tekorten in de samenleving ter discussie wilden stellen	<u>1</u>
• Aangegeven moet worden dat krakers ertoe bijdroegen dat leegstand en speculatie met panden gezien werd als maatschappelijk onaanvaardbaar / dat er wetgeving kwam om speculatie met huizen tegen te gaan/het kraken van lang leegstaande panden te regelen	<u>1</u>
<i>D Jongeren en het gezag</i>	
• Voor een juiste toelichting op de uitspraak over de jaren vijftig	<u>1</u>
• Voor een juiste toelichting op de uitspraak over de jaren zestig	<u>1</u>
• Voor een juiste toelichting op de uitspraak over de jaren zeventig en tachtig	<u>1</u>
<i>E Conclusie</i>	
Voor een afgewogen eigen oordeel waarbij een keuze wordt gemaakt tussen de verschillende mogelijkheden en waarbij gebruik wordt gemaakt van de antwoorden bij onderdeel A tot en met D	<u>2</u>

Eindexamen geschiedenis havo 2004-I

havovwo.nl

Antwoorden	Deel-scores
Voorbeeld van een juiste uitwerking van de opdracht is:	
<i>A Jongeren in de jaren vijftig</i>	
• Een algemeen kenmerk van jongeren in de jaren vijftig is dat zij gezagsgetrouw waren	<u>1</u>
• Nozems zetten zich in de jaren vijftig af tegen de heersende normen door een eigen uiterlijk, zoals bijvoorbeeld een vetkuif en een leren jasje	<u>1</u>
• De welvaartsgroei betekende voor jongeren een verruiming van hun budget, waardoor zij (meer) geld konden uitgeven aan hun eigen leefstijl	<u>1</u>
<i>B Jongeren in de jaren zestig</i>	
• Eén van de actiepunten van Provo was het wijzen op de starre houding van de gezagsdragers als zij met vernieuwingen werden geconfronteerd	<u>1</u>
• door de 'happenings' bij het Lieverdje werd de politie vaak zo geprovoceerd dat er (om het verkeer niet te belemmeren) hard op de provo's werd ingeslagen	<u>1</u>
• wat heeft geleid tot het creëren van een klimaat waarin autoritair gezag niet meer klakkeloos aanvaard werd	<u>1</u>
<i>C Jongeren in de jaren zeventig en tachtig</i>	
• Krakers bezetten leegstaande kantoorpanden, verdedigden die tegen pogingen van de politie die te ontruimen en gebruikten ze voor jongerenhuisvesting	<u>1</u>
• Met de radicale wijze waarop krakers zich verweerden, wilden zij het gezag van de overheid en de onrechtvaardigheden in de samenleving ter discussie stellen	<u>1</u>
• De overheid luisterde voor een deel naar de kritiek van de krakers. Er kwam wetgeving om speculatie met huizen tegen te gaan en de woningnood terug te dringen	<u>1</u>
<i>D Jongeren en het gezag</i>	
• In de gezagsgetrouwe consensussamenleving van de jaren vijftig waren gezagsdragers nog niet ingesteld op vormen van afwijkend gedrag. Het optreden van nozems werd gezien als een grotere inbreuk op de openbare orde dan nodig was, waardoor er te hard werd opgetreden	<u>1</u>
• In de provotijd leerden gezagsdragers om flexibeler te reageren op ordeverstoringen door jongeren. Niet elke actie werd gezien als een bedreiging voor de openbare orde. Van sommige ludieke acties konden ook gezagsdragers de humor inzien	<u>1</u>
• De krakers kozen voor radicalere, gewelddadiger middelen om hun idealen na te streven. De confrontatie met het gezag kreeg hierdoor een grimmiger en gewelddadiger karakter	<u>1</u>
<i>E Conclusie</i>	
• De drie groepen jongeren die wij hebben besproken, hebben elk hun eigen bijdrage geleverd aan de veranderingen die in Nederland hebben plaatsgevonden. Elk op hun eigen manier hebben zij voor een klimaat van verandering gezorgd. Maar als de gezagsdragers hun houding niet hadden gewijzigd, zou van die verandering weinig terechtgekomen zijn. Hun flexibeler wordende houding heeft dan ook het meest bijgedragen aan de veranderingen in de Nederlandse samenleving	<u>2</u>

Eindexamen geschiedenis havo 2004-I

havovwo.nl

Antwoorden

Deel-
scores

Met de loop op Lancashire. Katoen en samenleving 1750-1850

Maximumscore 2

- 13 Uit het antwoord moet blijken dat de rivier noodzakelijk was voor (twee van de volgende):
- de aanvoer van grondstoffen / afvoer van eindproducten.
  - de aandrijving van de machines / vullen van de stoomketels.
  - het wassen e.d. van de grondstoffen/het textiel.

per juiste reden

1

Maximumscore 3

- 14 Voorbeeld van een juist antwoord is (drie van de volgende):
- De thuiswevers betrokken hun grondstoffen / halffabrikaten van de kooplieden.
  - De thuiswevers leverden de eindproducten aan de kooplieden.
  - De thuiswevers werden door de kooplieden van gereedschappen/werkplaatsen voorzien.
  - De thuiswevers kregen kredieten van de kooplieden.

per juist voorbeeld

1

Maximumscore 2

- 15 Voorbeeld van een juist antwoord is (twee van de volgende):
- De industrialisatie begon in de katoenindustrie. Katoen werd niet in Engeland geproduceerd, maar wel in Britse koloniën (zoals Brits-Indië).
  - De industrialisatie vergde grote investeringen. Privé-kapitaal was daarvoor niet toereikend. Winst uit de koloniën kon worden gebruikt om te investeren in de opkomende industrie.
  - De Engelse afzetmarkt was al snel te klein voor het groeiende aanbod als gevolg van de industrialisatie. Koloniën waren geschikt als afzetgebied voor de katoenen stoffen / bleken een zeer grote afzetmarkt.

per juiste manier

1

Maximumscore 1

- 16 Uit het antwoord moet blijken dat het gaat om de hogere lonen in de fabrieken.

Maximumscore 2

- 17 Voorbeeld van een juist antwoord is:
Er is sprake geweest van een geleidelijk proces van industrialisatie, omdat bron 6 laat zien dat het (minstens) twintig jaar duurde voordat het aantal fabriekswevers het aantal handwevers overtrof / dat gedurende de hele periode 1810-1840 ondanks de toename van het aantal fabriekswevers er een (flink) aantal handwevers bleef bestaan.

Maximumscore 4

- 18 Voorbeeld van een juist antwoord is:
Bron 5 levert niet voldoende informatie voor het onderzoek op, omdat (één van de volgende):
- bron 5 het verhaal is van één wever / slechts over één plaats, Bolton, gaat (de bron is dus niet representatief).
  - de wever in bron 5 zijn verhaal pas jaren na de gebeurtenissen vertelt (de bron is daardoor minder betrouwbaar).

2

Bron 6 levert niet voldoende informatie voor het onderzoek op, omdat (één van de volgende):

- bron 6 alleen statistische gegevens geeft en niets zegt over *Lancashire*.
- bron 6 alleen cijfers geeft over de aantallen wevers, maar dat zegt niets over de productie van de hoeveelheid stoffen. (Hoogstens kan worden aangenomen dat een handwever een lagere productie had dan een fabriekswever).

2

Eindexamen geschiedenis havo 2004-I

havovwo.nl

Antwoorden	Deel-scores
Maximumscore 2	
19 ☐ Voorbeelden van juiste motieven zijn:	
• men was bang voor besmettelijke ziektes die vanuit de arbeiderswijken konden overwaaien	<u>1</u>
• er bestond een groep weldoeners die de leefomstandigheden van de arbeiders wilde verbeteren	<u>1</u>
Maximumscore 2	
20 ☐ Uit het antwoord moet blijken dat in de bron naar voren komt, dat er een verbondenheid met de wereldmarkt bestaat, omdat:	
• garens worden geïmporteerd uit Engeland	<u>1</u>
• katoenen stoffen worden afgezet in Nederlands-Indië	<u>1</u>
Maximumscore 2	
21 ☐ Uit het antwoord moet blijken dat:	
• doordat de Twentse ondernemers zelf een stoomspinnerij bouwden, zij geen/minder garens nodig hadden uit Engeland	<u>1</u>
• doordat de Twentse ondernemers zelf een stoomspinnerij bouwden, zij in Nederlands-Indië voor de Engelsen een grotere concurrent werden	<u>1</u>
Maximumscore 4	
22 ☐ Voorbeeld van een juist antwoord is:	
• Bij 1 ja, het aantal fabrieksschoorstenen op het schilderij van bron 9 is groter dan dat op het schilderij van bron 8, wat wijst op een toename van het aantal fabrieken met stoommachines	<u>2</u>
• Bij 2 nee, want het aantal fabrieksschoorstenen op het schilderij van bron 9 is wel groter dan dat op het schilderij van bron 8, maar de schilderijen laten niet zien wat er binnen de gebouwen gebeurt / of het om weverijen gaat / het zegt niets over het aantal handweefgetouwen	<u>2</u>
<i>Opmerking</i> <i>Alleen indien er een juist verband wordt gelegd tussen de uitspraak en beide schilderijen, mogen twee scorepunten per uitspraak worden toegekend.</i>	
Maximumscore 4	
23 ☐ Uit het antwoord moet blijken dat:	
• in Lancashire buitenlandse uitvindingen niet op grote schaal werden toegepast/verouderde machines minder snel werden vervangen door modernere (door een zekere zelfgenoegzaamheid/de wet van de remmende voorsprong)	<u>2</u>
• buiten Lancashire op het Europese vasteland en in de Verenigde Staten een eigen katoenindustrie op gang kwam waarin eigen vindingen werden ontwikkeld / de nieuwste technologie werd aangekocht	<u>2</u>
Maximumscore 3	
24 ☐ Uit het antwoord moet blijken dat:	
• uit de riemen/tanden/krammen van de machine die het kind kunnen verwonden/doden (de hele strekking van het gedicht) blijkt dat de dichter kinderarbeid levensgevaarlijk vindt	<u>1</u>
• de burgemeester uitlegt dat door de fabrieksarbeid kinderen geestelijk en lichamelijk afstompen / geen onderwijs/opvoeding kunnen krijgen	<u>1</u>
• beide bronnen elkaar aanvullen, omdat het persoonlijke verhaal van het gedicht door de algemenere opmerkingen van de burgemeester elk op een eigen manier de negatieve gevolgen van kinderarbeid naar voren brengen	<u>1</u>

Eindexamen geschiedenis havo 2004-I

havovwo.nl

Antwoorden	Deel- scores
Maximumscore 6	
25 ☐ Voorbeeld van een juist antwoord is:	
<i>A</i> Bron 11 bevat meer informatie voor het onderzoek dan bron 10, omdat:	
• in het gedicht (bron 10) over slechts één geval van kinderarbeid wordt geschreven	<u>1</u>
• in het verslag van de burgemeester (bron 11) een hele groep werkende kinderen/kinderarbeid in een hele regio wordt beschreven	<u>1</u>
<i>B</i> Het rapport van de burgemeester (bron 11) is daarom representatiever dan het gedicht (bron 10)	<u>1</u>
<i>C</i> Bron 11 is beter controleerbaar dan bron 10, omdat:	
• de dichter zich (waarschijnlijk) eerder baseert op een emotie dan op de controleerbare werkelijkheid / er geen naam of plaats van het ongeluk genoemd wordt	<u>1</u>
• de burgemeester als bestuurder een meer overwogen / op waarneming gebaseerd beeld verschaft / er concrete aantallen en plaatsnamen gegeven worden	<u>1</u>
<i>D</i> Het rapport van de burgemeester (bron 11) levert daarom betrouwbaardere informatie voor het onderzoek op dan het gedicht (bron 10)	<u>1</u>
Maximumscore 2	
26 ☐ Uit het antwoord moet blijken dat:	
• <i>bij 1</i> de landadel en de boeren beter konden concurreren, omdat het buitenlandse graan duurder werd (dan het Britse graan)	<u>1</u>
• <i>bij 2</i> de fabrikanten minder goed konden concurreren omdat zij een hoger loon aan hun arbeiders moesten betalen (vanwege de stijging van de broodprijs door de hogere graanprijs)	<u>1</u>
Maximumscore 2	
27 ☐ Uit het antwoord moet blijken dat:	
• de mensen uit de wereld van industrie en handel/ <i>de lords of the loom</i> meer invloed hadden gekregen (zij waren vóór de intrekking van de graanwetten)	<u>1</u>
• en de grootgrondbezitters/ <i>de lords of the soil</i> invloed verloren hadden (zij wilden de graanwetten handhaven)	<u>1</u>

Bronvermelding

- 1: Het Parool, 1 juni 1954.
- 2: ontleend aan: Dit hap, hap, happens in Amsterdam, Amsterdam 1966, geen paginanummers.
- 3: ontleend aan: Kleio Didactica nummer 19, in Kleio 35, maart 1994.
- 4: ontleend aan: Haagse Post, 12 oktober 1984.
- 5: ontleend aan: Jane Jenkins en Eric Evans, Victorian social life, British social history 1815-1914, Londen 2002, pag. 19.
- 6: B.M.A. de Vries (red), Van agrarische samenleving naar verzorgingsstaat, demografie, economie, maatschappij en cultuur in West-Europa, 1450-2000, Groningen 2000, (derde druk), pag. 239.
- 7: ontleend aan: E.J.Fischer (red.), Katoen voor Indië: sociale ondernemers op het spoor naar vooruitgang 1815-1940, Amsterdam 1994, pag. 31-32.
- 8: R. de Herdt en B. de Grave, Kinderarbeid 1800-1914, Museum voor Industriële Archeologie en Textiel, Gent 1992, pag. 5.
- 9: R. de Herdt en B. de Grave, Kinderarbeid 1800-1914, Museum voor Industriële Archeologie en Textiel, Gent 1992, pag. 5.
- 10: ontleend aan: Marita Mathijssen, De gemaskerde eeuw, Amsterdam 2002, pag. 216.
- 11: ontleend aan: C. Vleggeert, Kinderarbeid in de negentiende eeuw, Bussum 1967, pag. 67.